

Ersin AYCAN
Öğretim Görevlisi, İnönü Üniversitesi, ersin.aycan@inonu.edu.tr, Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0002-1715-9865

ALAN PARKER'IN MISSİSSİPİ YANIYOR FİLMİNİN ÖNEMİ VE DRAMATURJİK BİLEŞENLERİ

Özet

Sinemanın varlığından bugüne dek yaşanan pek çok olay beyaz perdeye aktarılmış kimi yaşanan olayları tam gerçekliğiyle yansıtmış kimi ise senaristin uyarlamaları ile kısmen değiştirilmiştir. Alan Parker'ın Mississippi Yanıyor filmi de 1966'da siyahların oy kullanma haklarının verilmesi ile beyazların egemenliğine son vermek isteyecekleri iddiasıyla başlayan ve evi ateşe verilen Dahmer'in ve eşinin ölümüyle bir katil-maktül filmi olmasının ötesinde beyaz perdede yankı bulmuştur. Film BoxOffice verilerine göre 09 Aralık 1988 yılında gösterime girdikten sonra toplamda \$34,603,943 hasılat elde etmiştir. Gerek sinema sektörü gerek akademik çevrede geniş yankılar uyandırmış ve hakkında tartışmalar yaşanmış bir filmin dramaturjik analizinin yapılması da kaçınılmaz hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mississippi Yanıyor, Alan Parker, Sinemasal Dramaturj.

THE IMPORTANCE AND DRAMATURGIC COMPONENTS OF ALAN PARKER'S MISSISSIPY BURNING

Abstract

Many events that have taken place since the emergence of the cinema have been adapted to the screenplay while some of them have reflected the events with their full reality and some have been partially changed with the adaptations of the screenwriter. Alan Parker's Mississippi Burning, which narrated the claim that the black would want to end the sovereignty of the white as a result of black suffrage in 1966, and the death of Dahmer and his wife, whose house was set on fire, made a tremendous impact on the big screen beyond being a 'murderer-murdered' movie. The film grossed \$ 34,603,943 after its release on December 09, 1988, according to BoxOffice data. In this context, it will be useful to make a dramaturgical analysis of the film that has had wide repercussions and discussions both in the filming and academic circles.

Keywords: Mississippi Burning, Alan Parker, Cinematic Dramaturgy.

1. Giriş

Sinemanın var olduğu günden bu yana kendi özüyle uğraşmak bir yana yaşadığı toprakların ve kültürlerin de asıl problemleri ile ilgilenme hususunda önemli bir araç olduğu, anlattıklarıyla toplumsal eksende yeni bilgiler ve çıkarımlar salık verdiği ve insanları yönlendirdiği söylenebilir. Bu düzlemde sinemanın bilimsel bir bakış çok boyutluluğu akademik bazda gerek tarihçilerin gerek sosyologların gerek sinemacıların vd. ilgisini çekmiş ve bu alanda sayısız makaleler oluşturulmuştur.

Bir roman yazarı yazdığı eserle aslında kendi hayatından ya da romanda yarattığı kahramanlarından nasıl dersler veriyor ya da çıkarımlarda bulunuyorsa aynı şekilde bir yönetmen de filmi perdeye aktarırken benzer kaygıları taşıyabilir. Alan Parker'ın da çalışmaya konu olan filmde benzer kaygıları taşıdığı söylenebilir. Mississippi Yanıyor filminin basit bir katil-maktül filmi olmadığı aşikardır. Filmin gerçek bir hikâyeden alınmasıyla bunun gösterimi tarihsel bir gerçekliği su yüzüne çıkarmakla ilintiliyken eserin aslında gerçeğinden işlemediği de iddia edilir.

Hikâyenin ilk bölümünün ortaya çıkışı 1966 yılının Ocak ayına denk gelir. Hikâye Mississippi'de küçük bir kasabada dükkan sahibi olan Dahmer'in tüm hayatının etkileyecek kararıyla meydana gelir. Irkçı beyazların tehditlerine meydan okuyan Postacıların getirdiği seçim vergisi zarfının alarak kabul ettiğini beyan eden Dahmer, iki dolarlık seçim vergisini ödemeyi de taahhüt eder. Siyahların oy vermeye başlayıp beyazların egemenliğini bitirmesinden korkan beş ırkçı Kul Klux üyesi Dahmer'i ortadan kaldırmaya ant içerler. Dahmer'in evini ve arabasını yakan bu üyeler sivil hak mücadelesi veren Dahmer'i yanan evde katlederler. Dahmer'in eşi ise olay sonrasında hayatını hastanede kaybeder. Dahner'lerin Oğlu Dennis Dahmer ise "Mississippi hala mükemmel bir yer değil, ama en azından düzeliyor." diyerek Mississippi'yi özetler (Mississippi Adaleti, 1999).

Mississippi Yanıyor (Mississippi Burning) Alan Parker tarafından 1988 yılında beyaz perdeye aktarılmış bir film. Film, biri Afroamerikanlı ile iki beyazın öldürülmesi olayına dayanır. Eserin hikayesinde arka plan düşünülmeyen görülen tek ve net olay vardır: Irkçılık.

Eserin hikayesi Mississippi'de geçen bir olay ile bir belgesel olma niteliğini de taşıyabilir. Yaşanan cinayetin çözülmesi gibi basit bir olayın anlatılmadığı eserin dramaturjik analizinde ayrıca görülebilir.

Mississippi Yanıyor adlı film, "Freedom Summer" veya "Missisipi Yaz Projesi", Freedom Summer veya Mississippi Yaz Projesi, Mississippi'deki kayıtlı siyah seçmenlerin sayısını artırmayı amaçlayan 1964 tarihli bir seçmen kaydı kampanyası olarak görülür. Çoğunluğu beyaz olan 700'den fazla gönüllü, sandıklarda seçmenlerin sindirilmesine ve ayrımcılığa karşı savaşmak için Mississippi'deki Afrikalı Amerikalılara katılmış, bu hareket, Irk Eşitliği Kongresi (Congress on Racial Equality- CORE) ve Şiddetsiz Öğrenci Koordinasyon Komitesi (Student Non-Violent Coordinating Committee - SNCC) gibi sivil haklar örgütleri tarafından organize edilmiş ve yerel Federe Organizasyonlar Konseyi (Council of Federated Organizations - COFO) tarafından yönetilmiştir. "Freedom Summer" gönüllüleri, Ku Klux Klan, eyalet ve yerel kolluk kuvvetleri mensuplarının şiddetli direnişiyle karşılaşmış; dayak, yalan tutuklama ve hatta cinayete ilgili haberler, uluslararası bazda sivil halk hareketine dönüşmüştür (Editors, 2020).

Mississippi Yanıyor vizyona girdikten aylar sonra, film eleştirmenleri ve akademisyenler filmi kınamış, birkaç film eleştirmeni, FBI'nı kayıp adamları aramadaki gerçek rolünü yanlış temsil ettiği ve sivil haklar hareketinde siyah aktivistlerin rolünü küçümsediği için suçlamış, filmin asla Chaney, Schwerner veya Goodman isimlerinden bahsetmediğini bildirmiş ve Mississippi Özgürlük Yaz Projesi'ni çevreleyen olayları tasvir etmediğini ortaya koymaya çalışmışlardır., Mississippi Yanıyor filminin ana karakterleri medeni hakları kucaklasa bile sembolik olarak beyaz üstünlüğünü desteklediği sonucuna varmışlardır (Hoerl, 2008, s. 15).

Mississippi Yanıyor, geçmiş olayların yanıltıcı tasvirlerini sunduğu için güçlü eleştiriler alan Oliver Stone'un (1991) JFK filmi gibi diğer filmlerle aynı statüyü paylaşan ve iyi bilinen tarihsel tabanlı bir film. Ayrıca hem eski sivil haklar aktivistlerinden hem de ana akım basınından aldığı sert eleştiriler nedeniyle ayrıca beyaz perdedeki yeri detaylıca incelenmiştir (Hoerl, 2009, s. 56). Eserin tabanında yatan önemli ana karşıtlıklardan birisi ve subliminal (gizil) gönderilerden en mühimi, kısmen yüceltilmiş bir ulusal kimlik yaratmak için kullanılan Ajanlar Ward ve Anderson arasında görülebilir. Yine de az bir izleyici kitlesi, Alan Parker'ın bu karakterleri ayırt etme girişiminin tuhaflığını anlamış olabilir (Jansson, 2005, s. 279).

Genel olarak Alan Parker'ın yaşanmış bir olayı beyaz perdeye aktararak, kendi yorumuyla beslediği düşünülebilir. Tartışma ve eleştirilere konu olan Mississippi Yanıyor, çok fazla çevreden kendine hem yergi hem de övgü almış olarak değerlendirilebilir. Bu eser yıllardan bu yana tartışılabilir de beyaz perdedeki yerinin değişmesi imkansız diye düşünülebilir.

2. Alan Parker'in Mississippi Yanıyor Filminin Önemi ve Dramaturjik Bileşenleri

2.1. Filmin Sanatsal Düşüncesi

“Mississippi Yanıyor” filminin ırkçılık karşıtı olduğu, bu konuyu mütemadiyen eleştirdiği söylenirse de bu düşüncenin arkasında farklı fikirlerin ve sanat anlayışlarıyla beraber değişik düşüncelerin de varlığı sorgulanabilir. Bu durum Amerikan sinemasının genel yapısıyla da alakalı olabilir. Irkçılık konusu ana konu olarak verilse de filmin arka planında sanatsal kaygıların varlığıyla beraber ırkçı düşüncelerin yansımaları da açıkça belirtilmektedir. Durum sadece siyah ve beyazların farklılığı değil aynı zamanda dünya toplumlarından bazıları için de önem arz ediyor. Karakter analizlerinde de görüleceği gibi bu süreç tarihin içindeki bir parçanın filmde reel bir şekilde yansımalarıyla alakalı olabilir.

2.2. Filmin Konusu

Filmde, 1960’lı yıllarda bilhassa Amerika’da çok fazlaca görülen zenci - beyaz kavgalarının yaşanmış öyküsünden ve bu olaydan yola çıkarak esinlendiği görülür. Bir dönem Amerika’sının gerçek olaylardan yola çıkılarak panoramik olarak resmedildiği de ayrıca dikkati çeker. Genel olarak film hakkında açıklamalar yapılacak olursa filmin konusu şu hatlarla çizilebilir: Mississippi’de ırkçılık faaliyetleri oldukça yüksek seviyededir. Beyazların siyahlara göre önemli bir üstünlüğü görülür. Daha açık sahnesinde olayın nereye gideceği ve konunun neyi işleyeceği sezilecektir. Bu sahnede yönetmen çatışma kısmının açık sahnesi ile izleyiciye sezdirmedi bulunmuştur da denilebilir. Bölgede bulunan insan hakları görevlilerinin ve yanlarındaki bir siyahinin öldürülmesi üzerine bölgede geniş çaplı araştırma ve soruşturma başlar. Bu araştırmaların başında ise, FBI tarafından görevlendirilen iki kişi vardır. Bu süreçte ırkçılık karşıtı faaliyetlere karşı duran FBI görevlileri ve onların karşısında Mississippi ’deki yerel asayiş (şerif/polis) görevlileri karşı karşıya gelir. Daha filmin başında FBI görevlilerinin kasaba şerifleri ile olan konuşmasında akıllara şu soru hemen gelir: Acaba bu cinayetin arkasında polis var mıdır?

Filmde FBI görevlileri ırkçılık karşıtı, kahraman, lider gibi gösterilmiştir. Yerel asayişlerse özerk bir yapıda sunulmuştur. Yani bu ırkçılığın nedeni aslında Amerikan yönetimi değil de kasabalarda eyaletlerden ve ana devletten bağımsız olarak görev yapan bazı kolluk kuvvetleriymiş gibi gösterilmiş denilebilir. Film boyunca bu özerk yapı dikkati çekmektedir. Yönetmen belki de bilinçli olarak Amerikan yönetimi ile FBI kurumunu masum ve yüce bir konuma getiriyor. Yukarıda bahsedilen ve ırkçılığın yanında başka konuları da işliyor denilmesindeki amaç bununla ilintilidir.

2.3. Filmin Yapısı

Eser, dramatik tarzda seyircinin karşısına çıkar. Dramatik yapının olay örgüsünü de açıkça ortaya koyan senaryoda olayların etki alanı ve sonuçları dramatik yapıyı oluşturur. Yani cinayetin işlenmesi ile aslında bir sonuç değil yeni bir başlangıç verilmiş ve ana olaylarla beraber ana olayı destekleyen küçük çatışmalar cinayetin çözümüne kadar izleyiciyi sürüklemek için başarıyla kurgulanmıştır. Mesela filmde ana olayın yanında FBI ajanlarından biri ile şerifin eşi arasında geçen ve merak edilen son ana olay içine ustaca yerleştirilmiştir. FBI ajanlarının da birbirleri ile olan tartışmaları bu tartışmanın veya çatışmanın donunda kimin galip geleceğinin beklentisi içinde olan seyirciyi teknik olarak filme bağlar.

Gerek gün ışığının gerekse gece ışıklarının çok etkili kullanıldığı görülen eserde siyahların çektiği ve insanlık dışı olayların konu edildiği filmde bütün beyazlar yüceltilmiş bütün siyahlar ise ezilmiştir. Bu süreç, filmde gerek siyahların yemek yediği yerin ayrılmasıyla gerek yaşam alanlarının farklı yerlere kurulmasıyla da göz önüne çıkarılmıştır.

2.4. Konflikt (Temel Anlaşmazlık Durumu)

Eserde verilecek mesaj veya mesajların FBI üzerinden verilmesi ilgi çekici bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu kurumun adının açıkça verilmesi FBI kurumunun da yapısal olarak yüceltildiği ile ilintili sayılabilir. FBI, filmdeki asıl mesajı vermek için kullanılmış en iyi yapılanma olarak gösterilir. Temelde siyah-beyaz çatışmasını, karmaşasını, anlaşmazlığını inceleyen filmde çok önemli gerçekler barındırılmaktadır. Öyleyse şu soru filmde temel anlaşmazlıkları doğuruyor denilebilir: Irkçı faaliyetler, siyasi yapılanmalar yetkili kurumların işe el

atmasıyla son mu buluyor? Bu açıdan film günümüze uyarlanırsa, yaşananlara şöyle bir bakılırsa filmin mesajının gayet güzel verildiği sezilebilir. Bunun yanında, her ne olursa olsun her zaman birileri çıkıyor ve hukuksuzları, yanlışları engellemek için mücadeleye girişiyor. Bu durum bu filmde FBI olarak verilir, başka bir filmde CIA olarak...

2.5. Karakterler

2.5.1. Ajan Allan Ward: Genç ve idealist. Filmin ana karakterlerinden ve FBI ajanlarındandır. Ajan Anderson ile olayı çözmeye çalışan inatçı, emredici deneyimli gibi görünse de Anderson'a göre daha toy bir kişilik. Her şeyi kitabına uyduran, son derece iyi niyetlidir. Filmin etken yapısını oluşturan şüpheli ve kurallara bağlı birisidir. Her ne olursa olsun en sonunda inadından vazgeçtiğinde olayı Anderson çözüme götüreceğinden, Anderson ile gireceği tartışmaya kadar doğrularından asla vazgeçmeyen kişilik.

2.5.2. Ajan Rupert Anderson: Yaşlı ve tecrübeli. FBI ajanlarından ve filmin ana karakterlerinden alaylı bir karakter. Kuralları umursamayan, sonuca ulaşmak için her yolu deneyen karakterdir. Gerekliğinde bunun için şiddet bile uygular. Öyle ki yapmak istediği şeyi kafasına koyduğunda yapan, sert fakat bulunduğu karaktere yön verirken isteğine ulaşmak gerektiğinde yön değiştirebilen bir karakterdir. Tamamen etken yapıda izleyicinin karşısına çıkar. Söylemleri filme yön verir.

2.5.3. Şerif Ray Stuckey: Kasabanın şerifi. FBI ajanları için gerekeni yapacağı zannedilse de ırkçı ve önemli figürlerden birisidir. Cinayet esnasında orada olmadığından salıverilecektir.

2.5.4. Şerif Yardımcısı Clinton Pell: Katil, acımasız ve ırkçı beyazları savunan karakterlerden birisi. Diğer şeriflerle beraber işledikleri cinayeti örtbas edemeyen, eşinin Anderson'a itiraflarıyla olay çözüme kavuştuğunda ırkçı kimliği ortaya çıkan karakterdir.

2.5.5. Mrs. Pell: Gerçeklerin farkında olan ve bunları düşündükten sonra kendi kabuğunu kırarak cesaretle doğruları söyleyebilecek bir kadın. Eşinden yediği dayaklar bile onu doğruyu söylemiş olmasından dolayı pişmanlığa düşürmeyecek ve hayatına devam edebilecek kadar güçlü bir karakter olduğunu gösterecektir.

2.5.6. Clayton Townley: Yerel iş adamı. ırkçı beyazların lideri olsa da bunu itiraf etmez. Misissippilidir. Yahudilere, Türklere, Katoliklere, Moğollara, Tatarlara karşı düşmanca söylemleri vardır. Anglosakson demokrasiyi ve Amerikan tipi yaşamayı istediğini savunmaktadır.

2.5.7. Hâkim: Hâkim de ırkçı yapıdadır ve olaylardan insan olarak oldukça etkilenmiştir. Hukuku olaylar karşısında kullanmıştır. Verdiği hükümlerde bunu göstermektedir.

2.6. Mücadele Durumu

Karakterler ayrıntılı olarak işlenirse de karakterlerin yapısı hakkında bilgi sahibi olunabilir. Filmdeki olgu ve olaylar birbirine bir zincir gibi bağlıdır. Geniş bir olay örgüsünün içinde tek sonucun beklendiği görülür. Bu da cinayetin aydınlatılıp aydınlatılmayacağıdır. Geniş bir olayın içinde çözüme götüren çatışmalar seyirciyi doruk noktaya taşır. Doruk noktaya ulaşmaya kadar siyah insanlara karşı tavırlar, törenlerine karşı bakış açıları, yemek yedikleri yerler seyirciyi iyice doldurmaktadır. Eser, klasik olarak bilinen serim-düğüm-çözüm unsurlarını barındırır.

2.7. Durum

Sadece Amerika'da Misissipi'de olan bir olaydan yola çıkılsa da asıl durum evrensel boyuta taşınmak istenmiştir. Cinayetin işlenmesi ve cinayete sessiz kalınması ile toplumsal bir sırrın açığa çıkarılması durumu, aslında yönetmenin zihninden geçenleri gösterir gibidir. Siyahlara karşı kin, nefret, acımasızlık, ikinci sınıf insan muamelesinin yapılması sadece bir bölgedeki insanların yaşadığı gerçek bir olayla tüm insanlığa karşı bu film aracılığıyla tutulmuş bir aynadır.

2.8. Suje

2.8.1. Prolog

Filmin ilk sahnesinde bir yanda beyazların kullandığı ve oldukça modern görünen bir çeşme ile öteki yandan bulunan ve klozeti andıran, sadece siyahların su içebildiği bir çeşme belirir. Filmin genel yapısı hakkına bilgi veren sahnenin arkasından bütün olaylara yön verecek bir cinayetin işlenmesi ve yanan bir evin görüntüsü ile filmin serim bölümü başlar. Bu sahneler dramatik çatışmanın önemli ipuçlarını da içinde barındırmaktadır.

2.8.2. Serim

İşlenen cinayeti çözmek üzere görevlendirilen iki FBI ajanının yolculuğu ve şiddet fotoğrafları görülmektedir. İki ajandan biri deneyimli (Anderson) diğeri ise (Allan) çaylaktır. İlk kez birlikte bir işe çıktıkları görülen ajanların arasında yaşanacak çatışmanın da ipuçları bu sahneden itibaren sezilebilir. Üç kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırıyı ve Güney'deki olayları çözmek için yolculukları başlamıştır. İki ajanın valiyi, şerifin bürosunu, Ku Klux Klan'ı ve görüldüğünden daha fazlasını barındıran esrar perdesini kaldırmak kolay olmayacaktır.

2.8.3. Düşüm ve Gelişme

Ajan Allan'ın zencilerle birlikte yemek yemeye çalışması, onlarla konuşarak işleri çözmeye çalışması Güney'deki siyahileri iyice sıkıntıya sevk eder. Anderson'un uyarılarına rağmen bunu birkaç kez tekrarlayan Allan'dan dolayı pek çok siyahi, beyazlar tarafından tehdit edilir, ardından beyazların saldırıları da görülür. Yerel iş adamı olduğunu iddia eden Clayton Townley ile yapılan bir röportaj esnasında beyazların fikri açıkça ortaya konur. Mississippi'de ne Yahudileri, ne Türkleri ne Moğolları ne Tatarları istemediklerini söyleyen Townley aslında durumun sadece siyahlarla ilgili olmadığını da vurgusunu yapar.

Anderson ve Allan'ın, şerif yardımcısı Pell'in evine gittikleri görülür. Pell olayda baş antagonist olarak tanımlanabilir. Evdeki kadının (şeri yardımcısının eşi Pell) olayı çözmeye ajanlara yardımcı olacağı da usta oyunculukla sezdirilmiş denilebilir. Nitekim ilk görüşmede bunun zeminini hazırlayan yönetmen ikinci görüşmede Anderson ile Bayan Pell'i yalnız görüştürmüş ve bu durum doğruların saklanmayacağını düşünen Bayan Pell sayesinde çözüme doğru ilerlemiştir.

2.8.4. Doruk

Bayan Pell'in Anderson'la işbirliği yaptığı ortaya çıkınca Bayan Pell kocası tarafından öldüresiye dövülür. Bu olay artık filmin doruk noktasına çıktığını gösterirken olayların çözülmeye başladığının da göstergesidir.

2.8.5. Çözülme

Aynı anda Ajan Anderson, Ajan Allan ile olayları kendi yöntemleriyle çözeceğini bildirmek istese de Allan'ın inatçı ve kuralcı kişiliğinin devam ettiği görülür. Bu durumu şiddete başvurarak çözen Anderson, olaylarla çıkardığını Pell'den öğrendiği herkesi kendi yöntemleriyle sorgular ve suçları ortaya çıkarır ve olayları çözüme kavuşturur.

3. Sonuç

Olayların çıkmasında hem sorumlu olan hem de olaylara göz yuman şerifler ve diğer beyazlar ile ilgili olarak hâkim kararları tek tek belirir. Siyahilerin ve beyazların birlikte söyledikleri bir şarkı ile sonuç ortaya çıkar.

Genel olarak, yönetmenin eserleri arasında parlayan ve çok tartışılan bir film olan Mississippi Yanıyor gerek sinematografik tercihleri gerek sosyo-kültürel problemleri, ırkçılık sorunlarının tarihteki unutulmaz bir olay ile bütünleştirip ayrıntılı şekliyle ortaya koyduğu görülebilir. Bu sonuçla birlikte incelenen eserin kendi konusu içinde unutulmayacak bir eser olduğu da saptanabilir.

Kaynakça

Editors, H. (2020, 11 04). *Freedom Summer*. History: <https://www.history.com/topics/black-history/freedom-summer> adresinden alındı

Hoerl, K. (2008). Remembering and Forgetting Black Power in Mississippi Burning. *Papers in Communication Studies*(218), 13-30.

Hoerl, K. (2009, Şubat 29). Burning Mississippi into Memory? Cinematic Amnesia as a Resource for Remembering Civil Rights. *Critical Studies in Media Communication*, 1(26), 54-79.

Jansson, D. R. (2005). 'A Geography of Racism': Internal Orientalism and the Construction of American National Identity in the Film Mississippi Burning. *National Identities*, 3(7), 265-285.

Mississippi Adaleti. (1999, Mayıs 2). Kasım 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/pembelar/mississippi-adaleti-5250339> adresinden alındı

Sanat
ve İnsan